

Publiekelijk zweeg de Nederlandse politiek in alle talen, maar achter de schermen was men wel degelijk op de hoogte. Pas in 2024 (!) werd door onderzoeksjournalisten van het programma *Argos* bekend dat een Amerikaanse diplomaat in september 1966 in New York een gesprek had met de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns. Daaruit bleek dat deze op de hoogte was van de omvang van de moordpartijen in Indonesië. De strijd tegen het communisme werd echter belangrijker gevonden dan de massale schending van mensenrechten. *Argos* onthulde ook dat de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), de voorganger van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), de dictatuur van Suharto hielp bij het in de gaten houden van gevluchte Indonesiërs en andere critici. In juli 2025 zegde de minister van Binnenlandse Zaken toe dat er een onderzoek zou komen naar het handelen van de BVD. Men mag inderdaad hopen dat, net zoals met de politionele acties is gebeurd, het gedrag van de Nederlandse overheidsinstanties volledig wordt onthuld.

In het diplomatieke verkeer tussen de Nederlandse ambassade in Jakarta en Den Haag werd gesproken over de vraag hoe ‘... op bedekte wijze hulp voor het Indonesische leger te organiseren.’ Toen in het voorjaar van 1966 bij Solo een overstroming plaatsvond, schreef de Nederlandse ambassadeur: ‘... dat thans het moment is gekomen om een tastbaar bewijs van sympathie voor het nieuwe regime te geven. De overstromingsramp bij Solo biedt daarvoor een welkome aanleiding en kan als camouflage dienstdoen.’ Er werd 50.000 gulden steun gegeven, zo blijkt uit de notulen van de Ministerraad van 1 april 1966.

In de Ministerraadnotulen van 5 november 1965 werd een Nederlandse rijstlevering besproken. Ook de PvdA-minister van Economische Zaken en latere premier Joop den Uyl was een voorstander: 'In de strijd tegen het communisme in Indonesië kan rijst een goed wapen zijn.'<sup>22</sup>

Het nieuws uit Indonesië bleef lange tijd meer dan verontrustend. Tienduizenden kwamen in gevangenissen en kampen terecht, werden gemarteld en als dwangarbeiders ingezet. Duizenden die verdacht werden van het nogal breed geïnterpreteerde begrip 'communistische sympathieën', maar het er levend vanaf hadden gebracht, werden gescreend en als gevangenen naar het eiland Buru in de Molukken overgebracht, waar ze als dwangarbeiders rijstvelen moesten aanleggen. De schrijver Pramoedya Ananta Toer was een van hen. Hij schrijft over zijn gedwongen verblijf dat de gevangenen vanwege de honger muizen aten en andere kleine beestjes die onder het rietgras leefden:

Hoewel er - waarvandaan mocht Joost weten - voor de hele Unit poedermelk was, hoefden we geen hoop te koesteren dat er nooit een eind zou komen aan deze zo waardevolle aanvulling op het rantsoen. Na drie halve kroesjes was de koek inderdaad op. Dus de dierlijke proteïnen van de grasveldbewoners moesten wel benut worden.

In 1949 had ik nog een verhaal geschreven over een

---

<sup>22</sup> <https://www.vpro.nl/argos/lees/onderwerpen/artikelen/2024/bvd-wisselde-informatie-over-vermeende-indonesische-communisten-uit-met-cia-en-Suharto-regime.html>

vluchteling die zijn kinderen met kattenvlees in leven probeerde te houden. Ik bleek er nu zelf op aangewezen te zijn. Slang was al niets bijzonders meer. Dit vlees smaakte het best als het in zijn eigen vet werd gebakken. Sommigen begonnen zelfs engerlingen te eten, keverlarven. Het bovenste deel gooiden ze weg en het onderste aten ze, soms zelfs rauw. Daar waagde ik me mij nog niet aan. Toen kwamen honden aan de beurt, wie weet van wie ze waren. Niemand die het wat kon schelen.<sup>23</sup>

Ruth Havelaar, pseudoniem van een Nederlandse vrouw die in de jaren tachtig trouwde met een ex-Tapol (*Tapol* = *tahanan politik* of wel politieke gevangene) vertelt over hem:

Tijdens zijn gevangenschap had hij bronchitis, astma, malaria en polio opgelopen en was hij tijdelijk blind geweest, allemaal als gevolg van spanning, honger en zware arbeid. Bovendien was zijn trommelvlies beschadigd door martelingen.<sup>24</sup>

Is dit lang geleden? Ach, wat is lang? In Nederland herdenken we de slavernij (terecht) en de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, waarom dan niet stilstaan bij de massamoorden van 1965/66 en de gevolgen voor ex-politieke gevangenen, hun gezinnen en

---

<sup>23</sup> *Lied van een Stomme*. Het Wereldvenster, Utrecht 1989, p.89. Pramoedya zat tien jaar in Buru vast.

<sup>24</sup> *Inkwartiering. Indonesië door de ogen van een Nederlandse vrouw*. De Geus, Breda 1988.